

a detractore. Morsus enim detractoris, æque ac serpentis, est furtivus ac clandestinus, ait Thaumaturgus. Rursus sicut serpentes, v. g. aspidēs, contra incantationē nō se preminunt, unam autem terrē admoverē do, alteram cauda obturando: sic detractor cor et aures occidit sua malevolentia, ne quis sermōnem ejus interrumpat, aut divertat.

Quinto, lingua detractoris est serpentina; habet enim serpens sub lingua vesicam plenam veneno, quæ quando mordet rumpitur. Similem habet detractor sive susurro. Unde illud: « Venenum aspidum sub labiis eorum, linguis suis dolose agebant, » *Psal. CXXXIX, 4*, Hac de causa serpentibus Judeorum linguis contra Moesē murmurantibus equæ detrahentibus, Deus serpentes ignitos immisit, *Nam. XXI, 5*, ad quos illudens hic Chaldeus sic apposite veritē, sicut immittuntur serpentes igniti, ut vident et nocent saeculo propter peccata domus Israel, qui non laboraverunt in verbis legis in silentio: sic non erit amplius viro, qui accusator est et susurro, quoniam igne gehennæ succendatur.

Sexto, Vatablus sic exponit, q. d. Sicut serpens non præventus, nec impeditus incantatione, obvios mordet: sic natura nostra, desituta sapientie incantamento, aliis detrahit, et proximorum famam devorat, rodit et mordet, juxta illud *Horralli, I Serm. satyr. 4*:

Absentem qui rodit amicum, etc.
Hic niger est; hunc tu, Romane, caveo.

Septimo, aspidis morsus est lenis, ut vix sentiat velut punctura acnis, sine tumore; virus tamen ejus illico ad sanguinem et viscera pervadit. Unde Cleopatra aspidis morsu se occidit, ut suavissime moreretur, ne cum Antonio marito a Cesare Augusto post Actiacam de his victoriam dueretur in triumphum. Sic detractoris sermones laenes sunt, blandi et jucundi: simulat enim asseritque se non ex odio, sed ex amore et studio emendandi vitia proximi recensere; sed illico malevolentia vulnerat famam absentis et conscientiam audientis. Rursum, ex morsu aspidis vix gutta distillat sanguinis clari et rubri, sed obscuro et nigri: sic et detractor nil distillat, nisi famæ et conscientie denigrationem; prodit enim ex lingua ejusque vesica, quæ ut serpenti, sic et detractori fusca est et atra, atroque veneno referta.

Octavo, Syri juxta Euphratis ortus, per naturalem complexionis antipathiam, vel, ut alii volunt, sympathiam, non mordentur, nec leduntur a serpentibus, æque ac Perylli in Africa, Ophiogenes in Cyro et Hellesponto, Marsi in Italia: hi enim omnes, ait Plinius lib. XXVIII, cap. III, « sunt terrores serpentibus, factu ipso levant percussos (a serpentibus) suctive modico. » Vide *Dalrio, De Magia, Quest. IX et XIII*. Sic viri sapientia, fama et sanctitate eminentes, detractorum linguis non mutant; sed omni detractore superiores sunt, quin

imo et alios calumniam passos, unico verbo sua famæ et quieti restitunt.

Denique pro non minus habet, Hebraice est מְרַרְרִין *lo sitron*, id est non amplius habet, non excellit serpens morsu suo morsum domini lingue, id est detractoris, sed potius ab eo superatur. Est misis: minus enim dicitur et plus significatur, q. d. Amplius mordet lingua detractoris, quam serpentina. Oculitior, dolosior, nocentior est morsus detractoris, quam serpentis. Hic enim corpus, ille famam et conscientiam mordet, et mordendo perimit: quare virulentia lingue detractoris vincit virus omne anguium et aspidum; nec tam serpentina est, quam gehennalis et diabolica, ut docet S. Jacobus, cap. III, 7, ubi pluribus idipsum ostendi. Quare « dum aures inficit, animas interficit, » ait S. Bernardus, *serm. 24 in Cantica*, ubi ejus morsus et gestus hypocriticos, quibus amore ficto celat odium virulentum, ita graphicè depingit: « Alii, inquit, simulata verecundia fæco conceptam malitiam, quam refinere non possunt, adumbrare conantur. Videas premiti alta suspiria, sique quadam cum gravitate et tarditate, vultu mesto, demissis superciliis et voce plangenti egredi maledictionem, et quidem tanto persuasibiliorem, quanto creditur ab his qui audiunt, corde invito, et magis condolentis affectu, quam malitiose proferri. Dolo, inquit, vehementer pro eo quod diligo eum sicut etiam quam potui de hac re corrigere eum. Et alius: Mihi quidem, ait, bene compertum fuerat de illo istud, sed per me nunquam innotuisset; at quoniam per alterum patrefacta est res, veritatem negare non possum, dolens dico: Revera ita est. »

12. VERBA ORIS SAPIENTIS GRATIA (Campensis, gratiam habent): ET LABIA INSIPIENTIS PRÆCIPITABUNT EUM. — Hebraice, *deglutient*, vel *devorabunt eum*. Ita Septuaginta; Syrus, *verba oris sapientis gloria, et labia stulti maculant illum*; Arabiceus, *impediunt illum*; alius, *perdent illum*; Cajetanus, *destruunt illum*; Campensis, *subvertent eum*; Tigurina, *ex ore sapientis procedunt res quæ gratiam conferunt, quam labia stulti velut absorbendo auferunt*.

Pronomen eum dupliciter sumi potest: primo, absolute, ut referat sapientem; secundo, reciproce, ut referat insipientem. Priori modo est antithesis pugnae insipientiæ et insipientis contra sapientem et sapientiam, q. d. Sapiens loquitur verba gratiosa; at stultus superbus et invidens contradicit, ac multis verbis et rationibus contra eum pugnat, ut eum præcipitet, supplantet, vincat, confundat et sibi similem faciat. Ita S. Hieronymus qui et addit: « Et revera præcipitatur vir sapiens, quando in aurem loquitur imprudens, et verba ejus in profundo, ut ita dicam, gurgite pereunt. Unde beatus ille est qui in aurem loquitur sapientiam lingue in stulto, qua sine consideratione quidquid in buccam venit, præcepit eloquitur. Unde S. Bonaventura: « Ratio præcipitationis, ait, est indiscretio; et ratio hujus est, quia non con-

deste, benevole, utiliter, amabiliter, jucunde: quo fit ut audientium gratiam sibi conciliat; at insipientis loquitur insipide, immodeste, arroganter, imprudenter, impudenter, petulantur: quo fit ut odium audientium sibi consciscat, quin et lites et rixas, quæ eum in gravia damna, ac subinde in mortem et gehennam præcipitant. Unde Thaumaturgus, *bonus et sibi et proximo operatur conducibilia: stulto sua garrulitas perniciosa est*; et Olympiodorus, *sermo sapientis neque inimicatus est austerus, neque mollis et dissolutus; sed gratia multa conditus, ita ut pariter colibeat, neque sinat auditores diffuere*. Ita S. Bonaventura. Ratio a priori est quod verba oris sapientis procedunt ex corde gratiis et virtutibus fragrante, quod verbis suam fragrantiam aspirat; verba vero stulti procedunt ex corde stolido, veordi omnique gratia destitudo, quod suam stoliditatem et veordiam verbis insillat, juxta illud *Seneca, epist. 114 et 118*: « Talis hominibus fuit oratio, qualis vita. Non potest alius esse ingenio (dictis et factis), alius animo color: oratio vultus animi est; » quare vox sapientis procedit ex affectu cordis, in gratia oris, in magnificentia operis, juxta illud: « Diffusa est gratia in labiis tuis, » *Psal. XLIV, 3*; et illud: « Sapiens in verbis seipsum amabilem facit: gratiæ autem futurorum effunduntur, » *Ecclesi. XI, 13*; et illud de Christo: « Omnes testimonium illi dabant: et mirabantur in verbis gratiæ quæ procedebant de ore ipsius, » *Luc. IV, 22*; et illud *Pauli*: « Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere, » *Coloss. IV, 6*, et *Ephes. IV, 29*; et illud *Mosis*: « Fluat ut ros eloquium meum, quasi imber super herbam, et quasi stille super gramina, » *Deut. XXXII, 2*.

Tertio, Chaldeus gratiam non hominum, sed Dei accipit; unde veritē: « Sapientis hominis verba oris, qui quo tempore vindicta orbi impendat, invenitur in generatione; si orat, avertit sane supplicium, et Dominum ad miserationem adducit. »

Hæ gnoma sunt disparatæ, æque ac ille in *Proverbiis*: quare non est necesse unam alteri connectere. Si quis tamen hæc præcedenti necere velit, dicat detractori omnibus ingrato et exoso opponi hæc sapientem, ejus verba omnibus sunt grata et accepta.

Porro Cajetanus, Arborens, Hugo et Dionysius hæc gnomen ita præcedenti apposite atlexunt, q. d. Stultus, qualis est detractor, non tantum alteri, cui detrahit, sed et sibi ipsi nocet; seipsum enim in gravia et inextricabilia mala ultro præcipitat, quæ eum, velut balena Jonam, absorbent et devorant, ut habent Hebræi.

Nota: «*Præcipitabunt* notat primo, præcipitantiæ lingue in stulto, qua sine consideratione quidquid in buccam venit, præcepit eloquitur. Unde S. Bonaventura: « Ratio præcipitationis, ait, est indiscretio; et ratio hujus est, quia non con-

siderat. Unde dicitur *Proverb. XXIX, 20*: Vidisti hominem velocem ad loquendum? stultitia magis speranda est, quam illius correptio. » Hinc Thaumaturgus veritē:

Stultus contra, immoderata loquendi
Præcipites tota rapit cervicē libidō.

Secundo, «*Præcipitabunt*, ait Lyranus, notat loquacem diacritate sua præcipitem volvi, ac instar ejus qui ex alto monte præcipitem, per prærupta ruere in exitium tum scelerum, tum damnorum et suppliciorum. Unde Olympiodorus legens, *labia stulti demergent ipsam*: Demersio, inquit, de qua hic loquitur Ecclesiastes, ad alteram referenda est supplicia, q. d. Loquitur præcipit se in profundum abyssi, puta in stomachum imumque ventrem gehennæ, ut ibi sit cibus et pabulum tam ignis quam diaboli. Aliter S. Hieronymus: « Revera, ait, præcipitatur vir sapiens, quando in aurem loquitur imprudens, et verba ejus in profundo, ut ita dicam, gurgite pereunt. »

13. INITUM VERBORUM EJUS STULTITIA, ET NOVISSIMUM ORIS ILLIUS ERROR PESSIMUS. — Pagninus, *insania magna*; Tigurina, *vesania perniciosa* (1); Cajetanus, *trica mala*; Campensis, *furia que periculo non caret*; Septuaginta, *circumlatio pessima*; Syrus, *pendula mala*; Arabiceus, *perverus inconcordans*; « Symmachus, ait Hieronymus, transiit: Tumultus et quedam verborum inconstantia, dum non solum in sententia, sed putat in multiplicatione sermonum effugere peccatum se posse. Cum enim nec præteritorum meminisse, nec futura cognoscere, et ignorantie tenebris volutetur, falsam sibi scientiam reprobantem, in eo doctum se putat et sapientem, si verba multiplicet. Potest hoc et de hæreticis accipi, qui prudentium virorum dicta non capiunt, sed se ad disputationes contrarias præparantes, et initium et finem loquendi vanitate cum multo errore convolvant, et cum nihil sciunt, loquuntur plura quam norunt. » Hæc S. Hieronymus. Sub initio et novissimo, sive sub principio et fine, velut sub extremis media intercipit intellige, q. d. Stultus, dum loquitur, incipit stultitiam qua plenus est, eructare; quoque plus loquitur, eo stultior proficit; quo fit ut tandem errores pessimos effundat, quia quod semel insipienter dixit, hoc pertinaciter tueri et prosequi satagit, juxta illud Philosophi: « Parvus error in principio, magnus fit in fine. » Stultus ergo tota oratione sua delirat, nec ulla ejus pars a stultitia immunis est: quin potius crescente oratione crescent ejus desideria, adeo ut desinant in errores pessimos, v. g. in hæreses, blasphemiam, atheismum. Hæc facit illud Cleomenis ad legatos Saniorum: « Que primo dixistis non meminisse, ne media quidem intellige, postrema non probō. » Ita Plutarchus, in *Apophth.* Aliter Thaumaturgus: Stultus, inquit, dum os aperit, stulte orditur, sta-

(1) Recte, *Perniciosa*, scilicet ipsi et illi.

finem facturus: quia ex amentia non scit prosequi et connectere sermonem. Quare incipit a temeritate, a vana gloria, a voluptatum desiderio, ac desinit in porriaciam, superbiam, imprudentiam, blasphemiam. Ita Hugo. Rursum alii, *q. d.* Sapientes oratores maximam curam habent exordii ut auditorum gratiam sibi conciliant, et epilogi ut persuadeant quod intendunt; at stultus utrumque negligit; nam in exordio insulsa sua diacitate auditores a se avertit, et in epilogo nisi stultitiam omnibus exhibendam proponit, praesertim dum per stultam mentis inconstantiam facit ut epilogus exordium non respondeat, imo contradicat. Unde Chaldaeus vertit, *peroratio praes motibus scaturit*.

14. STULTUS VERBA MULTIPLICAT, — quia rebus et sapientia caret: hinc verba nugacia coaccervat, idemque impertinente et clamose sine iudicio cum Castidio audientium millies terat, iuxta illud Apuleii *Apol. 1*: «Oratio, quae rebus flaccet, strepitu viget.» Et illud Theocriti de Anaximene perorante: «Incipit verborum flumen, mentis gutta.» Ita Stobaeus, *serm. 34*. E contrario sapiens in verbis brevis est, in sensu multus, nam paucis multa significat. Ita Auctor *Catena Graec.*: «Et multis pauca dicens, inquit, obstreperus videtur et nugator. Sapiens ergo est pauciloquus, stultus vero multiloquus.» Rursum stultus verba multiplicat, quia etiam dum de virtutibus loquitur, multa vane de eis effluit, quae ipse in corde non habet, nec sentit: quare similis est garrienti pica vel hirundini, aut loquaci graeco, qui cum labiis assidue garriat, cor tamen sensu vacuum est, nec quidquam eorum quae garrit, intelligit. Hoc est quod ait Ecclesiasticus cap. xx, 21: «Homo aeharis f. e. sine gratia, cuius sermo gratia non est conditus» quasi fabula vana (fabulas fabulatur quasi fabulo, imo fabula et,) in ore indisciplinatorum assidue erit: «quare «ex ore fatui reprobabitur parabola: non enim dicit illam in tempore suo (1).»

IGNORAT HOMO, QUID ANTE SE PUEBIT: ET QUID POST SE FUTURUM SIT, QUIS EI POTERIT INDICARE? — Apte coheret haec gnome praecedenti, *q. d.* Stulti multiplicat verba, quia de iis quae praeterita sunt multa garrire solent, atque etiam futura curiosa per investigationem nimium solliciti inquirunt, et praedicare audent, cum paucissima sint, quae certo sciat homo de praeteritis, et de futuris pene nulla habeatur certa cognitio: propter quod omnino vanum videtur super huiusmodi incertis et inrogabilis (quod faciunt insipientes) multiplicare sermones. Hanc gnomem audivimus cap. ii, 22, et vii, 1, ubi eam explicui. Porro *primo*, Chaldaeus vertit, *stultus in tantum verborum strepitu, quibus nihil opus erat, totus est, neque scire quisquam potest*

(1) Stultus verba multiplicat, id est, de rebus futuris multa apud se statuit, sibi pollicetur et vane jactat. Homo tamen nescit quid, etc.

quid illius diebus, et quid sub ejus exitum eventurum est. Quis enim ei renuntiaturus est? *Secundo*, Tigurina vertit, *stultus multis verbis Nitur, et ignorat homo iste quorsum eat; quis autem ei indicaret quid secuturum?* Et Campensis, *stultus sic verba multiplicat, ut nemo intelligere possit quid velit, et multo minus de futuris aliquid eis illis colligere.* Tertio, Aben-Ezra censet ultima verba dici ex persona stulti, *q. d.* Stultus verba multiplicat de suis voluptatibus, iisque quae concupiscit, quia nullo tangitur metu futurorum, puta iudicii et gehennae. Dicit enim: Haec incerta, imo vana et inaniam sunt, iuxta illud Epicuri:

Ede, bibe, lude, post mortem nulla voluptas.

Voluptuarii enim, ut suis cupidinibus libere et secure indulgeant, negant animae immortalitatem, negant caelum, negant infernum, negant tandem omne nomen. Verum primus sensus maxime apertus et geninus est.

15. LABOR STULTORUM AFFLIGIT EOS, QUINESCUNT IN URBE PERGERE. — Difficilis locus est, ex eo quod difficile sit definire quid significet haec parœmia: «In urbem pergere.» *Primo*, Cajetanus censet hic redargui principem qui viam ad urbem suam facit obscuram, anfractuosam et difficilem, cum recta, patens et pervia esse debeat. Et in hoc, inquit, uno labore stulti, omnes similes labores stultorum indecentes et noxii intelliguntur. Verum hoc longe petitum est, et a Vulgata alienum. *Secundo*, Mercurus, et ex eo Delrio in *Adag.*, autumant per urbem proverbialiter significari negotii culmen et finem, *q. d.* Stulti rem inchoant, et nesciunt eam finire, et ad perfectionem perducere (2). *Tertio*, Isidorus Clarus et Campensis vertunt, *stultus rationem vivendi civitatis ignorat, barbarus est et agrestis, cum sapiens et justus sit comis et urbanus.* Accedit Moringus, qui censet alludi ad rusticos quorum labor est cassus, si tempore fractus in urbem non convehant, cum est mercatus, ut eos dividantur, aut, *q. d.* Inanis est labor stultorum verba multiplicantium, quia nesciunt compositae et urbane loqui, ut faciunt urbis incolae. *Quarto*, Aben-Ezra et Vatablus, *q. d.* Stulti versantur et falgant se circa arduas questiones; cum tamen vulgares et obvias ignorent, quod proverbialiter dicitur: «Nescit viam in urbem;» quid enim notus via regia et trita in urbem? Unde Emmanuel Sa: Nesciunt in urbem pergere,

(2) Quem sensum genuinum esse existimo. Labor stultorum defatigat eum, quemcumque eorum, qui nescit ire ad urbem, id est: Similis est ei qui urbem aliquam adiurus, viamque rectam ignorans, per dispendia viarum iter faciens inani sese labore fatigat, nec itineris sensus assequitur. Maurer, labor stultorum, id est vexationes improborum principum, fatigat eum qui nescit ire ad urbem, qui malis artibus illorum favorem sibi conciliare, eoque eorum injurias et vexationes prohibere nescit. Pro ad urbem gall. dicitur a la cour. Nimia tamen questio.

Vers. 15.
In urbem
pergere
quid? Resp.
Moring.

hoc est, inquit, notissima ignorant. *Quinto*, nos ter Pineda, *pergere in urbem*, vel ut Arabicus vertit, *incedere per civitatem*, accipit pro *perambulare urbem*, id est regere urbem, ut taxentur hic principes, consiliiarii et magistratus insipientes, qui urbes sibi subditas et commissas non visitant, ut abusus tollant, jus dicant et omnia recte disponant. *Perambulare* enim in Scriptura est vox notans imperium et gubernationem, uti ostendi *Zachar. 1, 11*. Huic expositioni apte cohaeret quod sequitur: «Vae, tibi, terra, cuius rex puer est!» *Sexto*, simplicius dicas esse metaphoram a mancipiis damnatis ad labores, vel in ergastulis, vel in agris, vel in fodinis ad effodienda metalla ferri, aëris, argenti, etc., qui cum ibi vitam laboriosam degant, ignorant viam in urbem, ut in ea vitam civilem, facilem et commodam (in urbe enim omnium rerum est commoditas et copia) agant; aut a viatoribus et peregrinis, qui cum viam rectam et commodariam in urbem, ad quam tendunt, ignorent, per circuitus, anfractus et dispendia viarum vel sero, vel nunquam ad urbem destinationam perveniunt, *q. d.* Simili modo stultus laborat, ut sapiens et feliciter vivat; sed frustra, quia viam in urbem, id est rationem et methodum sapientiae ignorat, nescit sapienter res suas exsequi, nescit qua in re sit sapientia: querit enim eam in libertate, gula, luxuria, etc., cum sita sit in prudentia et virtute. Tritum est in Italia exemplum de nobili quodam Transalpino, qui contendens in urbem Romanam, cum in hospitiiis vina delicata inquireret, ideoque famulos praemitteret, qui vina hospitiorum explorarent, et ubi melius reperirent, januae inscriberent, est, cum tandem optimum invenissent inscripserunt, est; quare ibi nobilis tantum potavit, ut ex crapula mortuus sit, nec in urbem pervenerit. Unde famuli sepulcro ejus inscripserunt: «Per est dominus noster mortuus est.» Hinc S. Hieronymus pro urbe accipit veritatem et sapientiae civitatem, atque hanc gnomen *primo*, exponit de philosophis: «Lege Platonem, inquit, Aristotelis revolvet versutias, Zenonem et Carneadem diligentius intueere, et probabis verum esse quod dicitur: Labor stultorum affligit eos. Veritatem illi quidem omni studio quaesierunt, sed quia non habuerunt ducem et praeivum itineris, et humanis sensibus rati sunt se comprehendere posse sapientiam, ad civitatem minime pervenerunt. De qua in psalmo lxxii, 20 dicitur: Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges. Omnes enim umbras et diversas imagines atque personas, quas sibi in diversis dogmatibus induerunt, in urbe sua Dominus dissipabit. De qua alibi scribitur: Fluminis impetus laticifac civitatem Dei,» *Psal. xlv, 5*. Et in Evangelio: Non potest civitas abscondi supra montem posita, *Matth. v, 14*. Et in Isaia: Civitas munita *Isai. xxvii, 10*, quae oppugnatur; Equidem hanc veritatis et sapientiae civitatem, cum firma sit et robusta, omnes sapientes saeculi

et heretici impugnaverunt conantur. *Secundo*, de haereticis: «Et quod de philosophis diximus, inquit, hoc idem et de haereticis sentiendum, quod frustra laborent et affligantur in studio Scripturarum, cum ambulent in deserto, et civitatem invenire non valeant, de quorum errore et Psalmista commemorat dicens: Erraverunt in solitudine in iniquo: viam civitatis habitaculi non invenerunt,» *Psal. cvi, 4*. Huc usque S. Hieronymus. Alludendum ad urbem Hierosolymam, quae Judaeis erat urbs sapientiae, doctrinae, legis, fidei, religionis, templi omninoque boni. Unde ad eam ter in anno ex lege pergebant Hebraei ex tota Judaea, ut Deum in templo colerent et legem audirent; Hierosolyma ergo eis erat urbs sapientiae, matrix Ecclesiae, paradus terrestris et imago coli: quare qui sapientem, sanctam et felicem volebant agere vitam, pergebant Hierosolymam; qui vero hoc iter nesciebant, vel ruralibus aliiusque molestis negotiis occupati extra eam degabant, hi ignorantem vel insipientem, terrestrem, molestam et infelicem vitam degabant. Hinc ergo hic Ecclesiastes stultos comparat, eo quod suis negotiis molestis, vanis tamen et inanibus occupati, quasi in agris laboriose vivant, nec ad quietem sanctamque sapientiae et virtutis viam, cuius typus erat Hierosolyma (quae Hebraice idem est ac *visio pacis*), perveniunt. Hinc Chaldaeus vertit, *fatigatio stulti, qua defatigatur in stultitia, ipsa delatam eam, adeo ut non discat ire in civitatem, in qua sapiens habitat, ad quaerendum ab eo disciplinam.* Haec de causa Christus jussit Saulo, dixitque: «Ingredere civitatem, et ibi dicitur tibi quid te oporteat facere,» *Act. ix, 7*.

Allegorice et analogice stulti nesciunt viam in urbem, id est in Ecclesiam tum militantem, tum triumphantem, quae haerent in via, id est in terra cupidinis et aegris. Nesciunt ergo viam in urbem, id est in caelum ad aeternam felicitatem. Ita S. Hieronymus, Olympiodorus, Thaumaturgus et alii. Docet igitur haec gnome nos in hac vita non esse cives, sed advenas et peregrinos, quorum est pergere ad patriam, puta ad urbem caelestem, cuius artifex et conditor est Deus,» *Hebr. xi, 10*. «Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus,» *Hebr. xiii, 14*. Hinc Thaumaturgus vertit, *caeterum homo, qui in civitatem bonam concedere nescit, et oculorum suorum et faciei afflictionem expectat.*

16. VAE TIBI, TERRA, CUIUS REX PUER EST, ET CUIUS PRINCIPES MANE COMEDUNT. — «Puer,» tum aetate, tum potius insipientia, inexperientia et concupiscentia, qui scilicet pueriles habet mores, affectus, conceptus, quales habuit Roaom, cum 40 esset annorum, *III Reg. xii, 4*. Nam aliqui nonnullos reges praefatos electos fuisse pueros legitimus, ut Joas, qui septennis erat rex, *IV Reg. xi, 22*; et Josias qui octennis, *II Paral. xxxiii, 1*; et Salomon, qui duodenarius, uti scribit S. Ignatius ad Magnesiam, licet verius sit Salomonem fuisse cir-

Vers. 16.
Vae ter-
rae cuius
rex puer.

erger familie, domui, urbi, reipublice, cuius rex vel rector immaturus est etate et scientia. Porro Chaldeus hanc nomen restringit ad Ieroboam: « Væ tibi, inquit, terra Israel, in tempore quo regnavit super te Ieroboam impius, et cessare faciet a te sacrificium matutinum, et principes tui, antequam offerant iuge sacrificium matutinum, panem comedunt. » Hæc facit symbolum Pythagoræ: « Puerum aut feminam stricto gladio vagari, omen malum, id est non delicturum malum si gubernatio imprudentibus, ineptis et levibus tradatur hominibus. »

Tropologie Olympiodorus: Civitas, inquit, est anima, cuius rex est mens et intellectus, qui si levis sit, et gula voluptatumque appetens, animam perdet; si sacris matritur disciplinis, eam beatabit. Rursus S. Hieronymus: Civitas, ait, est Ecclesia, cuius rex, id est prelatum vel episcopus, puer est infirmitate, insipientia, vita. Symbolico S. Hieronymus et S. Augustinus, lib. XVII *De Civit.* xi, per regem puerum accipiunt diabolum insipientem et impium. Verba S. Augustini recitabo vers. sequenti. Tropologie S. Gregorius, lib. XVI *Moral.* xxv: « Rursus per mane, inquit, presentis vite prosperitas designatur, sicut per Salomonem dicitur: Væ tibi, terra, cuius rex est puer, et cuius principes mane comedunt. Quia enim mane primum diei tempus est, et vespere extremum, nequam refecti sumus de hujus vite prosperitate que prævenit, sed de his que in fine diei, id est in mundi termino sequuntur. Mane ergo comedunt, qui de hujus mundi prosperitatibus extolluntur, et dum presentia vehementer curant, futura non cogitant. »

ET CUIUS PRINCIPES MANE COMEDUNT.—Id est intemptive comessantur cum rege pueri; puri enim mane ante ortum solis mox ut e somno evigilant, ob stomachi calorem famem cibumque poscunt. Tota eorum enim sapientia est in palato et sapore, cum tamen regum et principum sapientia sit in cerebro et cura sapienter administrandi reipublicam; quare temperantes et sobrii sint oportet: nihil enim sapientie et consilii sit contrarium, ut intemperantia et ebrietas. Mane ergo, dum vigent jejuna mens lumenque rationis, ac vivaces sunt spiritus ex nocturno somno, principes dent consulationibus et negotiis tractandis; meridiem vel vespem refectio corporis, ut faciebat Augustus Cæsar, teste Suetonio. Matutinum enim tempus ad consilia et negotia aptissimum est, quia ipsum est lux mentis æque ac corporis. Hinc mane dicitur inchoatio diei et luminis, quod inde manet in reliquum diem, ait Varro, lib. V *De Lingua Latina*. Adjungunt Servius et Festus manum præcis significasse bonum: unde immane idem est quod malum; nihil autem tam bonum quam lux. Hinc Græci, cum lumen afferunt, dicunt: εὐε ἀγέθη. Nonnulli tamen mane derivant a manibus, quod a locis inferioribus, ubi sunt manes, id est anime et spi-

ritus defunctorum, cum sole lux emergere et oriri videatur. Quocirca Jeremias, cap. xxi, vers. 12: « Iudicite, ait, mane iudicium; » mane, id est sobrii, ait Vatablus, ne per ebrietatem corrumpatis iudicia. Hinc Isaias, cap. v, vers. 11: « Væ, ait, qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam. » Ratio a priori est, quod rex et principes debeant esse regula totius reipublice. Quare in regendo debent sequi rectam rationem: hanc autem offuscant, ino avertunt gula et ebrietas, foveant autem temperantia et sobrietas, præsertim matutina. Hinc Salomon, *Prov.* xxxi, 4: « Noli, ait, regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum: quia nullum secretum est, ubi regnat ebrietas, ne forte bibant, et obliviscantur iudiciorum, et mutent causam filiorum pauperis. » Rursus magistratus, convivia agitant, in iis vegetalia et opes civitatis absumunt, ac populum offendunt et scandalizant.

Exemple regum intemperantium sunt: Sardanapalus totus in epulis et ganeis, ab Arbace præfeto invasus, seipsum cum regio coneremere coactus, vitam cum monarchia Assyriorum (hanc enim Arbaces ad Medos transulit) perdidit. Sic gula intemptiva perdidit Alcibiadem, Lucullum, Caligulam, Ptolomæum Philopatorem, Antiochum Magnum, qui ob violentiam totos dies dormire solebat, teste Plutarcho in *Flaminio*, Demetrium Poliorcetem, M. Antonium Triumvirum, cuius tempestivas perpolationes memorat Cicero in *Philipp.* Tiberius Cæsar epulabatur quandoque ac potabat biduum continuam; unde a militibus pro Claudius Tiberius Nero, per scoma vocabatur Caudius Tiberius Nero, ait Suetonius in ejus Vita, cap. xii et xiii. Vitellius vomendi consuetudine se idoneum ad omne cibi genus præstabat, utebaturque jentaculo, prandio, merenda, cena, comessatione, ideoque post paucos menses vita et imperio privatus est. Nero monstrum fuit nature, et voluptatis gulaque mancipium; hinc crudelis in alios, damnatus a senatu, in seipsum se-vire, seque pugione confodere coactus est. Commodus Imperator cum nimia crapula gustum amisisset, sterces humanum cibis admiscuit, irridens eos qui hanc mixturam exhorrent, ait Herodianus et Lampridius. Helio-gabalus Imperator in conviviis assiduus, pavonum, luscinarum, phœnicoplarum, phasianorum et psittacorum linguas, ac camelorum calcæcis epulas instruebat; quod de avibus supererat, canibus dabat: ait Herodotus et Lampridius. Hinc oppressus misere perit. Nam, ut sapienter ait Aristoteles, lib. V *Polit.* cap. x: Qui se voluptatibus dant, facile in contemptum veniunt, et multos se opprimendi occasionem præbent. Unde Alexander Magnus rerum gestarum gloriam sua violentia obscuravit, adeo ut Antigonus ei dixerit ipsum indignum esse qui imperaret; unde ipsa enim vita et imperio privavit. Hæusit hoc vitium a patre Philippo, de quo muliercula: « Pro-

voco, inquit, a Philippo ad Philippum, s= ad ebrium ad sobrium (1). »

17. BEATA TERRA, CUIUS REX NOBILIS EST, ET CUIUS PRINCIPES VESCUNTUR IN TEMPORE SUO, AD REFICTIONEM, ET NON AD LUXURIAM.— Quidam pathetice vertit, o beatam terram, etc. Pro non ad luxuriam, hebraice est וְלֹא בִשְׂרֵי לֶחֶם בִּשְׂרֵי, quod nonnulli apud Kimchi vertunt, non in stamine, id est non in mixtione, ut scilicet sapientia non miscetur vino, sicut stamen miscetur et intextitur subtegminibus intexendo; aut ne singuli cyathi singulis cibi botis miscerentur, uti faciunt potatores, cum longe parcius sit bibendum, quam comedendum. Verum nova et coacta est hæc expositio.

Principes hebraice כֹּהֲנִים בֵּן חֹרִים, vel ut alii pronuntiant, horim (q. d. Herorum), id est filius candidiorum, hoc est ingeniorum, nobilium, principum (olim enim nobiles et principes candidati, id est candidis vestibus amicti incedebant, ut ostendi cap. viii et ix), puta ingenuus, nobilis princeps (qualis enim est pater, talis est filius, ac filii nobilium et principum sunt nobiles et principes). Unde Septuaginta vertunt, filii ingenuorum; Syrus, filii libertatis; Arabicus, filius liber; alius, filius heroum: דְּרִים horim enim sunt heros; Tigrina, generosus est; Campensis, vir strenuus. Talis fuere veteres heros. « Heros, inquit Servius ex Hesiodo, est vir fortis, semideus, plus ab homine habens. » Unde Cicero, lib. I *ad Attic.*: « Heros ille noster Cato. »

NOBILIS.—Intellige nobilitate non tam generis, quam sapientie et virtutis, que sola vera et solida est nobilitas, puta animi generositas ad magna et præclara audendum et gerendum, que suo genere suisque patribus etavis dignum se nepotem præbeat. Nam, ut ait Euripides:

Beatus mihi vir nobilis videtur.
Qui vero non iustus est, licet a patre meliore
Quam Jupiter sit, genus deducat, ignobilis mihi videtur.

Est antithesis versus præcedentis, q. d. Sicut misera et infelix est terra, cuius rex est puer, id est puerili et in gulamjecto, ac projecto in voluptates animo: sic beata et felix est terra, cuius rex est animo nobili et generoso, qui cum suis principibus generosa spectat moliturque, ac proinde voluptates despiciit, nec nisi negotiis publicis confectis suo tempore vescitur, non ad luxum et gulam, sed ad necessariam virum refedionem et sustentationem. Porro Chaldeus hanc nomen restringit ad Ezechiam, quem præmit Ieroboam: « Beata erit terra, inquit, in vespere quo regnavit super te Ezechias filius Achaz, qui erit de genere domus David regis Israel; qui erit vir fortis in lege, et faciet ad quod obligatum est ex præceptis legis; et principes tui, postquam offe-

(1) Conf. Ciceronem, *Philipp.* II, 40: « ab hora tertia bibebatur, iudebatur, vomebatur. »

runt iuge sacrificium, comedunt panem post quartam die horam, de labore manuum suarum, in fortitudine lecit et præceptorum, et non in infirmitate et cecitate oculorum, in infirmitate studii et præceptorum. »

Nobilitas. — Ex hoc Joë Dartholus in leg. Honor. § De Honor. II. De maner. et honor., docet privilegium nobilitatis, ut ex ea potius quam ex plebeis familiis assumantur ad honores, dignitates et magistratus, conforme esse juri naturæ et divino. Idem docet Tiraquellus, tract. De Nobilit. cap. xx, num. 1 et seq. Quin et Plato in Alcibiade: « Consentaneum est, inquit, meliores esse naturas in nobili genera, quam in ignobili; ac necesse est ut bene nati, si bene educantur, ita demum ad virtutem perveniant. » Et S. Thomas, in cap. 1 ad Hebr. lect. 3, ut facile quis aliquam dignitatem administret, præter sapientiam exigit ne erret in gubernando, ac virtutis potentiam in exsequendo, generis quoque prosapiam ne contemnatur prædico. Nobilitas enim generis filio nobili dat magnam apud populum auctoritatem; unde Germani nobiles mirifice honorant. Rursum eadem stimulus est filio ut nobilitati vivat, ac digna nobilitate sua avorumque factis gerat. Insuper cum regi vel principi in principatu succedunt filii jure hæreditario, non externi licet aptiores jure electionis, tollitur omnis eligendorum ambitio, invidie, lites, rixæ, schismata et bella quæ ex electione consequi solent.

Ceterum, in prælatura ecclesiastica, licet Aaroni in Pontificatu jussu Dei successerint filii et nepotes, in nova tamen lege Christus voluit Pontifices, Episcopos cæterosque Prælatos non nasci, nec jure hæreditario succedere, sed elegi eos qui sapientia, virtute et dotibus cæteris præstarent. Hoc enim exigebat dignitas, utilitas et majestas Pontificum et Sacerdotum Christi, utpote qui quasi homines cælestes cæteris viam in cælum præire debeant, ideoque « vivere ut numina, loqui ut oracula. » Unde cum in Pontifice ejusdam electione commendaretur unus a generis nobilitate, respondit alter: « Piscatori Petro successorem inquiri, non Augusto, » uti refert Glossa, cap. Quoniam, Quest. 1, verb. Invidia.

CLUS PRINCIPES VESCUNTUR IN TEMPORE SUO, AD REFICIENDUM, ET NON AD LUXURIAM. — Hebræa, in fortitudine et non in potatione, id est vescuntur ut roborem vires corporis et animi ad laborandum pro republica, non ad computationem, lutum et crapulam. Hinc Tigurina verit, comedunt vires reficiendas, non ut certent peculis; Campensis, comedunt quantum satis est ad vires conservandas, non comessationibus deliti; alius, pro necessitate, non pro luxu et cœtate. Unde S. Hieronymus ait, hic eos iudices prædicari, qui nequaquam voluptatem negotiis civium præferant, sed post multum laborem et administrationem reipublicæ, cibum copere quasi necessitate cogantur. Idem a Salomone dicitur sanxique Plato, lib. II De Legibus, ubi vini

usum magistratibus non concedit, nisi reficendi corporis vel morbi causa. Symmachus verit, et probitate virili, id est, ut comparant sibi virile robur, firmamque valetudinem, ait Olympiodorus: qui enim tempestive, scilicet horis stalis cibum sumit, idque moderate, is sanior et robustior est, teste Thaumaturgo. Porro Septuaginta vertunt, principes tui ad tempus comedunt in fortitudine, et non confundentur; Syrus, cum prosperitate et non in confusione. Hebræum enim כִּרְטוּיִם *hashti*, si puncto cateph camets subnotetur, ut beth initiale sit, non radicale, sed servile et nota præpositionis, significat in potatione; sed eodem relict sensus: potatio enim vocatur *confusio*, quia inducit crapulam, vomitum, ebrietatem, etc., quæ potantem faciunt confusione dignum, ut eorum omnibus pudeat, omniumque risui et ludibrio exponatur. « Quam multa ebrii faciunt, quibus sobrii erubescunt! » ait Seneca, *epist.* 83. Quocirca Dionysius tyrannus se sui que similes aiebat esse persimiles caponibus et vitulis, qui saginantur non ad salutem, sed ad perniciem, ut videlicet saginati mactentur et comedantur, uti refert Eusebius, *lib. I De Præpar. cap. v.* Tales S. Petrus, II *epist.*, cap. II, 12, vocat « irrationalia pecora, in convitiis suis luxuriantes; » et S. Jacobus, cap. v, 5: « in luxuriis emulcentes corda sua. »

Exempla principum temperantium sunt: Julius Cæsar vigil et sobrius, non nisi belli cœntia agitans, imperium Romanorum obtinuit, imò fundavit. Unde Cato dicebat unum ex omnibus Cæsarem ad evitendam rempublicam sobriorem accessisse. Ita Suetonius in Vita Cæsaris, cap. LIII. Sobrietate et vigilantia Cyrus Persarum monarchiam adeptus est et stabilivit. Augustus Cæsar cibo subinde abstinere usque ad vesperam, assiduitate juris unicuique reddendi in noctem usque occupatus. Unde ipse in *epist.*: « Nos, ait, in esedo panem et palmulas gustavimus. » Et *epist. ad Tiberium* ait se ex itinere domum redeuntem unciam panis lumpsisse. Vide Suetonium in Vita ejus, cap. LXXII, LXXIV, LXXVI et seq. Ægyptiorum reges cibo vescantur simpliciter, ut quorum mensæ nihil præter vinum et aserem inferretur. Vini potandi certâ statuta erat mensura, qua neque farchi venter, neque inebriari possent. Denique adeo erant sobrii, ut vita eorum a peritissimo medico ad sanitatem composita videretur, ait Diodorus, lib. I, cap. VI. Agesilaus Spartæ rex quidquid vel inspidi apponebatur, comedebat et bibebat, inquit Xenophon. Annibal sobrius vigilique fuit, ideoque victor, donec Capuanæ deliciae eum emervant et perdidit. P. Scipio Æmilianus pane tantum vescubatur. M. Cato cibo potuque quo nauta utebatur: ita Valerius, lib. IV, cap. III. Trajanus in vescendo frugalissimus fuit, teste Alexandro, lib. V, cap. XXI. Carolus Magnus cibi potusque parcissimus erat, teste Granzio, lib. II, cap. VIII. Saxon. Alfonsus, Aragoniæ rex, vino fere ab-

stinebat. Rogatus cur: « Quia, inquit, vino sapientia obscuratur, ideoque non decet regem, ut hoc immodica computatione exstinguat, sine quo imperatoris ac regis nomen rite tueri non potest. » Rursum rogatus cur adeo ebrietatem damnet: « Ideo, inquit, quia furem et libidinem ebrietatis filios esse non ignoro. » Ita Panormitanus, lib. II De Gestis ejus. Selymus, Turcarum imperator, adeo fuit sobrius, ut non nisi ex uno fetulo comederet; unde inter tot bellicos labores prospera semper fuit valetudine. Ita Jovius in ejus Vita. Emmanuel, Lusitanæ rex, vino semper abstinuit, teste Osorio, lib. XII De ejus Gestis.

Allegorice, rex nobilis, sive filius candidatorum est Christus, ejus principes apostoli mire sobrii fuerunt. Ita S. Hieronymus: « Beata, inquit, terra Ecclesia, ejus rex est Christus filius ingenuorum, de Abraham, Isaac et Jacob, prophetarum quoque et sanctorum omnium stirpe descendens: quibus peccatum non fuit dominatum; et ob id vere fuerunt liberi, ex quibus nata est Virgo liberior S. Maria, nullum habens fructem, nullum germen ex latere, sed totus fructus ejus eripit in florem, loquentem in Canticis canticorum, Cant. II: Ego flos campi, et liliu convallium. Principes quoque ejus sunt apostoli et omnes sancti qui regem habent filium ingenuorum, filium libera, non de ancilla Agar, sed de Saræ libertate generatum. Nec comedunt mane, nec velociter. Non enim in presenti seculo querunt voluptatem, sed tempore suo manducabunt, cum retributionis tempus advenierit; et manducabunt in fortitudine, et non in confusione. Omne bonum presentis sæculi confusio est, futuri vero perpetua est fortitudo. Tale quid et in Isaia dicitur: Ecce qui serviunt mihi, bona manducabunt, vos autem esurietis, *Isai.* LXIII. Et iterum: Ecce qui serviunt mihi, letabuntur, vos autem pudebit. » S. Hieronymo successerunt S. Augustinus, lib. XVII De Civit. xx, qui ex hoc loco statuit duas civitates, unam diaboli, alteram Christi, et earum reges diabolum et Christum: « Væ tibi, terra, inquit, ejus rex adolescens, et principes tui mane comedunt. Beata tu terra, ejus rex filius ingenuorum, et principes tui in tempore comedunt in fortitudine, et non in confusione. Adolescentem dixi diabolum, propter stultitiam, et superbiam, et temeritatem, et petulantiam ceteraque vitia, quæ huic ætati assolent abundare; Christum autem filium ingenuorum, sanctorum patriarcharum, pertinentium ad liberam civitatem, ex quibus est in carne progenitus. Principes illius civitatis mane manducantes, id est ante horam congruam, quia non expectant opportunitatem, quæ vera est, in futuro seculo felicitatem, festinanter beati hujus seculi celebritatem cupientes. Principes autem civitatis Christi, tempus non fallacis beatitudinis patienter expectant. Hoc ait in fortitudine, et non in confusione, quia non eos fallit spes, de qua dicit Apostolus: Spes autem

non confundit. Dicit et Psalmista, *Psalm.* XXIV, vers. 3: Etenim conversi qui te expectant, non confundentur. »

18. IN PIGRITIS HUMILIABITUR CONTIGNATIO, ET IN V INFIRMITATE MANUM PERSTILLABIT DOMUS. — Campensis, fiet ut arceri non possit pluvia. Hebræice עֲצִיבָתִּים *atsalbatim*, nomen duale, q. d. Claudicatio in quoque pede, id est duplex pigrinitas, animæ et corporis; vel negligentia rerum presentium et futurarum; aut socordia tam subditorum, quam superiorum et principum; vel patris et matris: hi enim sunt duo curatores domus, quorum duplex negligentia illam perdit. Ita Chaldeus; aut, ut Pineda, una pigrinitas est regis, altera principum et magistratum. De utrisque enim sermo precessit. Aut regis duplex est pigrinitas, una qua rex est privata persona, altera qua publica, ut significat pigrinitas, quæ in plebeio esse simplex, in rege et principe esse duplicem, imo multiplicem. Unde Arabicus verit, *ob modos negligentia inclinabitur lectum*; Thaumaturgus, *piger et otiosus domum suam minorem facit*. Pro humilitate hebræice עֲצִיבָתִּים *atsalbatim*, id est inclinabitur, deprimitur, subsidet, corrucit; Vatablus, *propendet*; Tigurina, *deterior fiet*; Campensis, *solvetur*; alii, *marcescet, vertet*: sio enim hebræum *tsimach* vertunt Septuaginta, *Levit.* XXVII, 8; alius, *opprimetur*; alius, *inequalitur* (1).

Apposite a commensatione transit ad pigrinitam ejusque damna, quia filia gula est acedia, ait S. Gregorius; dum enim stomachus gravatur cibo, et cerebrum vino, totus homo fit gravis, torpidus, piger, somnolentus, iners, ignavus. Paronia ergo hæc significat domum quamlibet tam privatam, tam publicam, tam regnum et rempublicam dissolvi, ruere et everti per pigrinitam principum natam ex commensatione et computatione, per quam pigri sunt et desidiosi in avertendis parvis noxæ et damnis (quod enim sunt rimæ et stille, tot sunt pigrinitæ in eis avertendis); hæc enim neglecta augescunt, et tandem rempublicam perducunt, sicut domus sensim debilitatur et tandem ruit, si piger sit herus in ea reparanda. « In pigrinitis » ergo, id est ob pigrinitam et negligentiam initio parvam, sed diuturnam et multiplicem reficiendi tegula,igna, trabes, etc., et saria lecta servandi; « humiliabitur, et id est

(1) Pigrinita (nomen duale) Aben-Ezra bene observat esse ad ambas manus referendum, quas pigri otioso in simi deponunt) attenuatur, labefactur contignatio. Eadem, quam hic habemus, similitudine aditum neglectarum utitur Plautus ad describendam senectutem in *Mostellaria*, act. I, sc. 2, vers. 23 seqq.:

Atque ubi illi immigrat negram hæmo indigenaque,
Cum pigra famula referendum, intransum,
Hæc jam ædium vitium additur,
Iona quæ curantur male.
Atque illud expe. II, tempestas venit,
Contingit tegulas imbræque; ibi
Dominus indignus robbere illas *vers.*
Venit imber, lavit veritas, perplantat
Tigna, putrefacit aer operam fabri,

dehilitabitur, marcescat, fatisceat, cadet, corruet et perdetur contignatio, id est, conpignatio trabium in domus fastigio, cuius ruina quassabit parietes subiectos, totomque domum vertet; et ut in infirmitate, et id est per remissionem, otium, et ut septuaginta, sequitur; Syrus, depressionem manuum pigrarum et tardarum, non reparantium minutas rimas et foramina, *perstillabit*, stillas pluviae depluentis recipiet, quae continuo cadentes potrefaciunt trabes, ut iis corrueantibus corrumpat tota domus, tum privata, tum publica, scilicet respublica et regnum. Pergit enim perversos reges et principes describere, quorum ignavia et vitio ruit respublica. Unde de iisdem subdit: « In risum faciunt panem et vinum, ut epulentur viventes. » Cum enim toti vacent, imo mergant se delectis et voluptatibus, obliviscuntur respublicae; cura enim ventris parit incuriam et desidiam mentis. Hinc facit illud Gomei in *Hostell.*: « Venit imber, lavit parietes, perpluunt tegulae, potrefaciunt aer operam fabri. » Apte fabrica domus statuitur hic typus fabricae hominis et familiae, vel respublicae. Nam ut ait Vitruvius: « Non possunt aedem symmetriae atque proportionate rationem habere compositionis, nisi in se hominis bene figurati membrorum habuerint exactam rationem. »

Minus apposite aliqui hanc gnomen necunt praecedenti, *q. d.* Cura moderati cibi servat vires corporis, quas incuria destruit domum; et alii qui necant sequenti, *q. d.* Qui in risu epulantur, sensim habescunt corpore et animo, perinde ac labascit domus ex heni recordia. Utrumque enim inconueniens est et frigidum. Hinc gnomen similis est illa: « Qui mollis et dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis. » *Proe.* xviii, 9. Et illud *Osee* vii, 9: « Comederunt alieni robur ejus, et ipse nescivit, » non sentiens, ait S. Bernardus, *De Inter. domo* cap. xi, vermem interiore (sordidae et concupiscentiae) qui interiora corrodit; et ac subdit: « Et ideo peregrus totus in ea quae foris sunt, et ignarus interiorum meorum, sicut aqua effusus sum, praeteritorum obliviscens, praesentium negligens, futura non previdens. Ingratus sum ad beneficia, pronus ad mala et tardus ad bona. » Quare cum audieris gravem casum viri magni et sancti, noli putare praesentium illum fuisse, sed minora neglecta majora evasisse; ipsunquae tandem e culmine in abyssum praecipitasse.

Mystice ergo haec gnomen verissima est in fabrica spiritualis domus et perfectionis animae: parvus enim defectus, si negligatur, parit majorem et majorem, ut tandem homo cadat in peccata gravia, et virtutem cum vicio commutat. Ita Olympiodorus et S. Hieronymus. Unde Chaldaeus vertit, *in studio legis et mandatorum vir animo fractus, liberis oratur suis; femina autem si negligentius praecipit, quae ei temperata sunt, ut a menstruis poluit sanguinis caeret, non servavit, summo animi marore afficitur.*

Sed audi S. Hieronymum: « Domus nostra quae cum statu hominis erecta est, et habitatio quam habemus in caelis, si pigri sumus et ad bona operam tardiores, humiliabitur. Et omnis contignatio, quae debet culmen portare in sublime, ad terram corruens habitorem suum opprimit. Cumque auxilium manuum virtutisque torpuit, omnes desuper tempestates, et nimborum et ad nos turboproprumpit. » Addit deinde, applicatae Ecclesiae: « Porro quod in homine uno interpretati sumus, melius potest super Ecclesia accipi, quod per negligentiam principum omnis ejus corrumpit altitudo, et ibi vitiorum illecebrae sint, ubi legum putatur esse virtutum. » Hucusque S. Hieronymus. Pigritia ergo est justorum socordia, qua nolunt minimis peccatis remedium afferre, et infirmitas manuum esteorumdem vanasecuritas, qua volunt et minora libenter admittere et in majora non cadere: sed istam pigrum atque infirmitatem sequetur prius perstillatio domus, deinde ipsius domus misera manifestaque ruina, quoniam vana securitate aedificatio virtutis mollescit, et cadit, et tandem defectum leviorum iteratione procumbit; non quia illa sola virtutum destruantur, namque decendant, sed quia fortitudinis murum aperiant, ut importunus hostis irrumpat. Haec namque mentem esse Sapientis, Cassianus alium simul ejusdem locum tractans, expressit: « Eleganter, inquit, mentis evidentiam domi comparavit, tectoque neglecto, per quam primo quidem velut minutissima quaedam penetrant ad animam stillicidia passionum: quae si velut parva ac levia negligantur, corrumpunt tegula virtutum; et post haec influant imbres largissimi vitiorum, per quos in die hiemali, id est tempore tentationis, ingruente impugnatione diaboli, expelletur mens de habitatione virtutum, in qua scilicet aliquando circumspicam diligentiam retinens, velut in domo propriae possessione requieverat. » Hactenus Cassianus, *Collat.* vi, cap. xvi.

Porro contignatio, quae non est aliud quam a tectura trabium ac lignorum, et ut ait Budaeus, primo, notat sublimiorem Ecclesiae statum eborum et regularium, ait Hugo; secundo, finem ultimum, ad quem caecata sunt erigenda et apte nectenda, ait Olympiodorus; tertio, virtutum, quae inter se contrariae videntur, connexionem, ut spei et timoris, humilitatis et magnanimitatis, paupertatis et beneficentiae, actionis et contemplationis; quarto, virtutum sublimitatem ac soliditatem, ac praesertim charitatis celsitudinem, ait Dionysius. Significat ergo a nobis in enigmatice parabola Ecclesiastes, per virtutum recur ad firmitatem non cedere fluxionibus tentationum extrinsecus in cor fluentium, per quas nobis perent quae sunt reposita, et ait Nyssenus, *hom.* 4. Dum ergo rimam vel minimam in anima sentis, per quam diabolus stillam tentationis immittit, illico eam obtura; alioquin ex rima fiet fenestra, et ex stilla fiet pluvia, imo torrens et flumen, cui re-

Conti-
gnatio
Primo.
Secundo

Tertio.

quarto.

sist non poterit. (Quinto, contignatio sive tabulatio significat principes et proceres, qui ceteras inferiores respublicae partes sibi subiectas timentur et protegent. Hi enim comparantur tignis cedrinis et cypressinis, *Cant.* i, uti ibidem explicat S. Gregorius, Bernardus, Rupertus, Anselmus, et alii. Sexto, contignatio sunt consilarii et officiales principum: et enim, dum per concordiam vel contignationem connectuntur, conservant domum respublicae; dum vero per invidiam a sese dissident, tam se mutuo, quam rempublicam everunt. Denique S. Hilarius, *Cant.* vi in *Matth.*: « In pluvius, inquit, blandarum et sensim illabentium voluptatum illecebras significat, quibus primum fides rimis patentibus immadescit; postquam torrentium prokursus, id est graviorum cupiditatum motus incurrit, atque exinde tota ventorum vis circumstantium desevit, universus scilicet diabolice potestatis spiritus inferitur. » Stillae ergo est parva voluptas, imo parvus amor rei veluae, qui nisi excludatur mentem penetrat, subjungit et perdit, juxta illud *Ecclesi.* xix, 1: « Qui spernit modicam, paulatim decedit. » Videbiti dicta. Porro R. Salomon per domum accipit templum Hierosolymitanum, *q. d.* Quia Iudaei nimis fuere negligentes in Dei legibus observandis, hinc accidit ut eorum domus, urbs et templum desolaretur per Chaldaeos et Romanos, cum tamen huic excidio in tempore occurrere, illudque sua diligentia et pietate avertere potuissent.

49. IN RISUM (ita legendum cum Hebr. et Romanis, non in risu, ut legunt alii) FACIUNT PANEM, ET VINUM UT EPULENTUR VIVENTES (male nonnulli legunt *bibentes*): ET PECUNIAE OBEIUNT OMNIA. — Hebraea, *in risum faciunt panem, et vinum* (Septuaginta et Syrus addunt *et oleum laetificat viventes*); Campensis, *ad voluptatem parant cibos*; Tigurina, *apparent convivium cibis magnificis*; alius, *laetitia vino atque epulis celebrant, ut epulentur viventes*, id est ut epulentur laeti, hilares et gaudentes; nam vivere est gaudere, et vita est gaudium. Ita Nonius: « Videntes, ait, veteres gaudentes dixerunt a bono vite commodo, sicut qui nunc est in summa laetitia, vivere eum dicimus. » Sic cap. ix, 9, pro eo quod Nonius vertit, *perfructe vit. cum uxore*, Hebraice est, *vide vitam*, hoc est vive. Sic *Psal.* lxxi, 15, de Salomone et ejus antitypo Christo dicitur: « Et vivet, » scilicet laetus, hilaris, dives, honoratus, gloriosus. Unde explicans subdit: « Et dabitur ei de auro Arabiae, et adorabitur de ipso semper tota die benedicentes. » Sic et *Ezech.* xvi, 6: « Vive; dixi, inquam, tibi: in sanguine tuo vive. » Vide ibi dicta. Jam

Primo, Cajetanus hanc gnomen refert ad versu 17: « Beata terra, cuius rex nobilis est, et cuius principes vescuntur in tempore suo, » etc. *q. d.* Ad beatitudinem terrae pertinet panis, vini et pecuniae abundantia, quae omnia rex et principes sobrii et providi comparant, ut de rerum copia respublicae prospiciant.

Secundo, Chaldaeus haec refert ad justorum elemosinas, unde vertit, *hilares panem faciunt iusti ad educandos pauperes et fame confectos; vinum quoque quod sitientibus miscet, illis delectationem futuro saeculo afferet; pretium etiam redemptionis, testimonium iustitiae futuro saeculo pro eis in luce omnium reddet.*

Tertio, Thaumaturgus censet hic notari homines pigros, de quibus vers. praecedenti, ideoque viles, sanationes et gulosos: « Piger, inquit, et ignavus domum minuit. Alios subsannant, in gluvie sua abutuntur omnibus, urgente quovis trahuntur, vili pretio nihil non humile e, vile facere parati. » Et Auctor *Catena Graec.*: « Piger, inquit, abominatur vacat, inhiantique pecuniae ad solam voluptatem et laetitia respicientes. » Vice versa, R. Salomon et: ben-Ezra censent hic dari stimulum pigris ad excutiendam pigrum, *q. d.* Sepsita pigrum, alacriter laborate, sic enim labore vestro parabilis vobis splendidissima epulas et opes.

Quarto et genuine, haec referenda sunt ad vers. 16: « Vae tibi, terra, cuius rex puer est, et cuius principes mane comedunt; » hanc enim comestionem et messationem hic exaggerat, *q. d.* Rex et principes voluptuarii in risum, id est propter risum et voluptatum, ad luxum et luxuriam, ut dixi vers. 17, curant sibi fieri, et deliciae preparari panem et vinum, id est quemlibet cibum et potum « ut epulentur viventes, » id est dum vita suppetit, per omnem vitam; nam post mortem nihil boni sperant, imo animam superstitem esse non credunt. Igitur quamdiu vivunt, convivium agitant, epulis et vino mensas opare in-bruant, et ad haec sumptibus non parant, sed quidquid in urbe deliciosum, rarum et magnificum est, magno aere comparant. « Pecunia » enim « obediunt, » et comparantur « omnia; » vel, ut ex Hebraeo elegantius et nervosius vertas, *pecunia omnia exaudit*, omnibus respondet et annuit. Est oppositio. Inducitur hic pecunia quasi regina, quam omnes et omnia sectantur, exquirunt et postulant, ac mox sese sistant et offerant ubi intervenit domina pecunia.

Possent quoque et in risum referri ad parasitos, adulatores, histriones et moriones, qui mensas divitum ambiunt, easque quasi emunt, dum eas condunt suis ridiculis facetiis, diceriis, scemmatibus; gestibus, actibus, quibus convivas ad risum et hilaritatem excitant: qua in re abundabant Palaestini, Syri et Alexandrini, teste Capitolino in *Elvio Vero* (1).

(1) Maurer, ad risum, ut se laetitia et voluptate oblectent, faciunt principes, vel divites, panem, id est convivium (conf. *Dan.* vi, 1), et vinum eschivaliam vitam eorum, et pecunia praebet omnia, id est, facit ut omnia quae aliquis exoptat epulentur, ut omnibus ejus optat respondeatur. Ita Horatius, lib. i, *epist.* vi, vers. 36:

Scilicet uxorem cum dote, alienigenae et amicos,
Et genus et formam regina pecunia dedit.

Alii, qui faciunt panem, id est, qui victum suo labore

Mystice, S. Hieronymus hæc refert ad Prælatos qui plausum populi captant, ut opes et epulas acquirant. « Accusati eos, inquit, qui loquuntur quidem in Ecclesia et docent populos, sed ea docent que populum audire delectat, quod peccatores palpent in vitio, et strepitus concient audientium. Nonne, quando in Ecclesia læscivit orator, et beatitudinem et regna celorum multitudini pollicetur, videtur tibi in risu facere panem, et vinum ad lætissimam miscere viventium? sive quod ipsi, qui docent, divitias et cibos et opes per delectabilia promissa conquirant; sive quod Ecclesie panem, qui panis lugentium est et non ridentium (heati quippe lugentis, quoniam ipsi ridebunt), in lætissimam audientium conficiant. » Pergit deinde: « Quod autem sequitur: Pecunia vel argento obediunt omnia, dupliciter accipiendum, vel ipsos doctores postquam adulatione ditati sint, regnum in populos exercere; vel certe quia argentum pro sermone semper accipiatur; eloquia enim Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terre, purgatum septuplum; hoc asseverat, quod eloquentie et orationi, que verborum sit fronde composita, facile vulgus cædant ignobile. » Idem S. Hieronymus rursus contrarie hæc accipit de doctoribus Evangelicis, qui hilariter evangelium, id est lætum nuntium, bonaque, que Christus sponsus illi attulit, inter que est pecunia, id est talenta omniaque ab ipso distributa, Luc. xix. 13, annuntiant. Sic et Olympiodorus eosdem opponit voluptuariis, quod pane vinoque mystico roborati, facie demonis insidias rideant, scientes quod orbis universus arguit, id est Verbo Dei propter nos incarnato, subjectus sit.

ET PECUNIE OBEIUNT OMNIA. — Pro obediunt hebraice est יָבִיחַ *lavata*, id est humiliat et sibi subjicit omnia, vel exaudit omnia, vel respondet omnibus. Hinc primo, Septuaginta vertunt, et argento humilitatione obediunt omnia, q. d. Argento omnes et omnia humiliant, subternant et obediunt. Unde Arabicus, et omnes res humiliantur et obediunt argento; Syrus, argentum humiliat et subternat eos in omnibus; alius, argento humiliant se omnes, quasi adorantes mammonam. Secundo, Symmachus vertit, argentum utile erit ad omnia; Thaumaturgus, argento quævis trahuntur. Tertio, Tigurina, pecunia subsequitur omni; alius, argentum obtinet omnia; Valabius, pecunia præstat omnia; Campensis, pecunia suppeditat omnia; Marinus, argentum ancillobitur omnia. Quarto, alii, pecunia respondet omnibus, vel omnia, q. d. Si quid cupis, consule pecuniam; hæc si tibi sit, tunc cupiditati tuisque votis omnibus faciet satis. Quinto, alius, pecunia exaudit omnia, ut per prosopopœiam hic inducitur, velut regina potentissima, imo velut numen mortalium, quod invocatum, omnia quæcum-

querunt, id faciunt ad rē suam, id est gaudent, cum gaudetio laboris fructu fruuntur; et vinum exhalant vitium eorum, nam argentum labore partum omnia suppeditat.

que expetuntur, imperet et præstat. Unde Poeta:

Quidam nummis presentibus opta,
Et venit; clausum possidet arca Jovem.

Similis est phrasid Osee, cap. ii, vers. 21: « Et erit in die illa: Exaudiam cœlos, dicit Dominus, et illi exaudient terram. Et terra exaudiet triticum, et vinum, et oleum: et hæc exaudient Jezrael, quasi dicat: Præstabo cœlis votum quod optant, dando eis pluvie abundantiam; cœli hæc imperient terræ, que illam postulat; terra cupiditati tritici, vini et olei, ut copiose proveniant, annuet; hæc Jezrael sitabant frugum fructuumque copia, ut ibi sit magnus rerum omnium, æque ac animalium hominumque proventus; nulla ergo res est que non conficiatur pecunia; nullum scelus, quod non imperet pecunia. Unde Apostolus, I Tim. vi, 10: « Radix, inquit, omnium malorum est cupiditas; » græcè *πρωτογενεια*, id est *capitulum argenti*. Nihil est tam absconditum quod divitiæ non eruant, nihil tam carum quod non coemant, nihil tam sublime et inaccessum, quod non obli-neant. Ipsæ sunt hujus vite firma protectio; ipsæ, quibus regibus et principibus hujus sæculi ad voluntatem eorum obsequimur; ipsæ, quibus tranquillitatem, libertatem et amplissimos honores mereamur; ipsæ tandem nonnunquam homines abjectissimos nobilibus viris similes faciunt, et ad supremum imperium evehunt. Sexto, Noster omnia hæc complexus significaverit, pecunia obediunt omnia. Ipsa enim est quasi regina, cui vocati et imperati omnes et omnia se sistunt, obediunt et imperata faciunt. Unde Thaumaturgus vertit:

Et passim potitur regina pecunia rerum.

Hinc Aristophanes in *Pluto*, act., scen. 2, idipsam mutuat est:

Si quid, inquit, prædaram, aut pulchrum aut gratum denique
Inter homines existit, per Plutona (deum opum) man-
xime.
Existit: nam pecunia obediunt omnia.

Et Horatius, lib. I, epist. 6:

Selicet uxorem cum dote, fidemque, et amicos,
Et venus et formam regina pecunia donat,
Ac bene nummatum decorat Suedela, Venusque.

Hinc et illud Sallustii in *Jugurth*: « Romæ venalia omnia esse, etiam ipsammet civitatem, si emptorem reperiret. » Vide Senecam, lib. III *De Ira*, cap. xxxii et xxxiii, Cicero in *Verrem*, act. II, queritur pecuniosum, ut si nocentissimus, damnari non posse. Epicharmus ait auro aperiri omnia, ipsas etiam inferni portas, fœdusid in *Eryis* pecuniam vocat hominis animam alteram; Phylolophus, sanguinem et vitam. Hinc Jurisconsulti quos citat Tiraquellus, *De Nobil.* cap. iii, num. 3, censent omnes divites vocari posse principes; inde enim divitiæ nominantur facultates, quod ad res omnes facultatem, adeoque facilitatem

tem præbeant. Imo Plutus et Mammona pro diis habiti et culti sunt. Quin et Judas pro triginta denariis argenti Christum Deum vendidit, prodidit et perdidit. Denique gentiles Jovem ipsum deorum summum vocarunt pecuniam. Citat eos et redarguit S. Augustinus, lib. VII *De Civit.* cap. xii, cujus verba recitavi *Eccli.* x, 9 sub initium. Idem, lib. IV, cap. xxi, docet eos coluisse deum Argentinum, et Esculanum dictum ab ære; et Tertullianus, lib. IV *Contra Marcion.* cap. xxxiii: « Injustitie, ait, auctorem, et dominationem tertius sæculi, nummum scimus omnes. » Unde avaritia a Paulo vocatur idolorum servitus; multi enim aurum ut nomen cultum et quasi adorant. *Ephes.* v, 5. Sapienter Seneca et ex eo Dionysius: « Pecunia, inquit, imperare oportet, non obedire; » et Cicero, I *Offic.*: « Nihil, ait, est tam angusti animi tamque pravi, quam amare pecuniam: » falsis enim est mancipium aureum, » ait Socrates; et Poeta:

Imperat aut servit collecta pecunia cuique,
Tortum digna sequi potius quam docere funem.

Denique Julius Cesar potentiam duabus rebus parari, servari et augeri censebat, pecunia scilicet et militibus, eaque se mutuo consequi. Ita Xiphilinus in *Cæsare*. Hinc Flaminius, apte ludens in Philopomenæ militibus abundantem, sed opibus vacuum, ait: « Philopomenæ manus quidem habet et crura, ad ventrem non habet; » per manus et crura significans duces et milites, per ventrem pecuniam, que milites nutrit, ideoque est belli nervus. Ita Plutarchus in *Apophth. Rom.*

Porro S. Thomas, I II, *Quest.* II, art. 1, ad 1, querit an beatitudo hominis consistat in divitiis, ex eo quod pecunie obediunt omnia, ac respondet: « Omnia corporalia, inquit, obediunt pecunie quantum ad multitudinem stultorum, qui sola bona corporalia cognoscunt, que pecunia acquiri possunt. Judicium autem de bonis humanis non debet sumi a stultis, sed a sapientibus, sicut et judicium de saporibus ab iis qui habent gustum bene moderatum. » Unde apte poete Jovi dederunt imperium cœli, Neptuno maris, Pluton inferorum, quia *ἀδρῆτος*, id est opes, ex imis terræ visceribus eruntur, et avaros ad infernum deducunt ad Proserpina Plutonis uxorem. Hinc Pluto dicitur esse Orcus et Uragus ab *urgendo*, ac Dis. Causam dat Cicero, lib. II *De Natura deorum*: « Terrena vis omnis, ait, atque natura Diti patri dedicata est; qui Dis, ut apud Græcos *Διτῆρος* (id est dives) quia et recidant omnia in terras, et orientur et terris.

20. IN COGITATIONE TUA REGI NE DETRAHAS, ET IN SECRETO CIBICITII TUI NE MALEDIXERIS DIVITI: QUIA ET AVIS CœLI PORTABUNT VOCEM TUAM, ET QUI HABENT PENNAS ANNUNTIABUNT SENTENTIAM. — Cohæret apte hæc gnome præcedenti, q. d. Esto reges et principes conviviis vacent, rempublicam negligant, dives vexent et opprimant, tamen caveat subdi-

tus ne eis detrahat: facile enim ejus detractio ad aures principis perveniet, qui eum puniet et plectet. Jibet, inquit S. Hieronymus, « ne ira et furore superati, in maledictum, et in detractorem regum et principum prorumpamus: quia contra spem interdum evenit ut his quibus malediximus unctibus et incurramus periculum immoderatione lingue. Quod autem ait: Volucres cœli auferent vocem tuam, et habens pennas annuntiabit verbum, hyperbolice intelligendum, quomodo solemus dicere etiam ipsos parietes; quibus consens loquimur, que audierint non celaturos. »

IN COGITATIONE TUA. — Hebræa, in *scientia tua*; Septuaginta, in *conscientia tua*; S. Hieronymus, in *mente tua*; Syrus, in *intellectu tuo*; Chaldeus, ne tacitus apud te in intimis et absitis cordis regi prave impreaveris. Ergo « in cogitatione tua, » id est, ne occultissime quidem, vel te solo conscio, ut vertit Thaumaturgus. Unde Arabicus vertit, in *lecto tuo*; Cajetanus, in *separatione tua*. Est cataphoresis, cogitatio enim sumitur pro summe occulto. Ita Lyranus, Cajetanus et Valabius. Adde, proprie in cogitatione et mente non esse maledicendum regi, quia quod sæpe cogitamus et mente volvimus, hoc per os, id est, per verba et gestus foras erumpit, ut sentiri, et ab audientibus ad regem deterrî possit. Ita Lyranus. Unde Campensis vertit, ne casus fueris vel cogitare semel, ut *hujusmodi in rege vel principe reprehendas*. Et Thaumaturgus: *Jubet, inquit, regni principibus et magistratibus per omnia parendum, ita ut ne dicto quidem quis illis adversetur, aut ad verbum aliquod triste obmurmuret.*

REGI NE DETRAHAS. — *חַקְלֵי הַן* Hebræice, al *te-hallel*, id est ne vilipendas, ne extennes, ne leviter loquaris, velut de vili et abjecto, ne vituperes; Septuaginta, ne maledicas, ne execreris; Symmachus, ne conviciis incessas. Alludit ad præceptum Moisi: « Dis (id est judicibus et magistratibus) non detrahas, et principi populi tui non maledices, » *Leod.* xxii, 28.

DIVITI, — id est potenti, principi, præsidii. Ita Valabius, Cajetanus, Tilelmannus et alii, imo et S. Hieronymus. In Scriptura enim sæpe dives notat potentem et principem; quin et apud poetas. Divitiæ enim faciunt potentes et principes, ac quasi deos; tæde Deus et Uragus dicitur quasi dives, quod abundet et det omnibus, sicut pecunie obediunt omnia. Audi Horatium, II *Sermonum*, satyr. 2:

Omnis enim res
Divitis parat, quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, justus, sapiens, etiam et rex.

« Deos æternos dicimus, divos vero qui ab hominibus sunt, ait Servius. Divus enim dicitur quasi *divus*, id est *ἀπὸ θεῶν*, id est a love genitū dicens, » aut *divus*, quasi divinus. Hinc ditio, quæ est divitum et ditiorum, vocatur potestas et

imperium. Unde Cicero, II *De Legib.*: « Ditione atque nomine deorum geruntur res. » Et act. III *in Verrem*: « Sub imperium ditionemque populi Romani urbes aliquas subjungere. »

QUI ET AVES CORUM PORTABUNT VOCEM TUAM, ET QUI HABENT PENNAS (Aquila *alata*) ANNUNTIABUNT SENTENTIAM. — Hebraea, *verbum*; Tigurina, *maledictionem tuam*; idem dicit posteriori hemistichio per elegantiam, quod dixit priori: aves enim et volatilia habent pennas. Proverbium vulgare est: « Nisi si qua vidit avis, » significans rem esse valde occultam. Unde Aristophanes in *Avibus*:

Nemo vidit meum thesaurum, nisi si qua avis usquam;

et Suidas ex Aristophane:

Nemo me contuetur, nisi praeferens avis:

est ergo haec paremia hyperbolica significans rem occultissimam, puta maledictionem et detractorem secretam, oculo quodam modo perferendam ad regem, qui multos habet oculos et aures, puta multos coryceos et exploratores. Unde illud:

An nescis longas regibus esse manus?

Simili modo et proverbio dicimus sylvas et sepes habere aures, quia quae ibidem quasi in loco deserto et secreto dicuntur, saepe ab aliquo ibidem latitante vel eminus spectante, videntur, audiuntur et cognoscuntur. Rursum cum dicimus « seculis nullis parietibus posse abscondi; » et: « Si tacerint, lapides clamabunt. » Literale exemplum est in Ibyco musico, ideoque divite, qui cum a latronibus ob opes occideretur, grues praeferentales testes et vindices necis suae appellans, per ipsas antea necis detecti poenas dederunt. Unde illud Ausonii in *Monosyllabis*:

Dixas et perit, vindex fuit altivolans grus.

Unde Proverbum: « Ibyci grues, » in eos qui in solito casu prodiit sceleris poenas exsolvent. Ita Plutarchus, lib. *De sera Numinis vindicta*, qui addit simile de Besso, cujus paricidium hirundines prodiderunt. De porphyryone ave tradunt nonnulli, ipsam adulterium uxoris marito detegere. Sic picas, loqui doctas, domi maledicta et facta perorum vel famulorum absentis patrifamilias sua voce et gestu delixisse sepius audivimus. Notum est ex Porphyrio, Phylostrolo et aliis, Melampium, Tiresiam et Apollonium Thyoneum se jactasse, quod voces garritusque harum animarum quae avium intelligerent, et ex his secreta dicta factaque cognoscerent. Huc facit ille *Juvenalis satyr.* 9:

O Corydon, Corydon! secretum divitis illum
Esse putas? servi ut liceant, jumenta loquentur,
Et canis, et postes, et marmora. Claude frænestas,
Vela tegant rinas, junge ostia, tollito lumen
E medio, clamant omnes: prope nono recumbat
Quod tamen ad canum galli facit ille secundi,
Proximus ante diem caupo sciet.

Et Cicero: « Omnis fere sermo, inquit, ad forensam famam a domesticis manat auctoribus. » Quo circa sapienter S. Eucherius, epist. *ad Valerianum*, ita praecipit: « Etiam in secretis tuis, quod velis homines nescire, ne feceris; quod Deum, ne cogitaveris. »

Per *aves cali* ergo nota *delatores*, ut vertit Vatablus, et *exploratores*; aves enim sunt perspicaces, celeres, garrulae, leves, inconstantes: tales sunt delatores et curiosi corycei, qui omnia secretissima explorant; et ut ait Comicius in *Tribuna*: « Id quod in aurem rex reginae dixerit sciunt; quod Juno fabulata sit cum Jove. » Porro Olympiodorus et ex eo Pineda per aves intelligit famam: « Maledicta, ait, fama excurrens deferat ad illius aures, cui malum imprecatur fueris. » Fama enim a poetis pingitur alata, vigil, loquax, velox. Audi Virgilium, IV *Aeneid.*, hoc fama senigma vel hieroglyphicum proponentem:

Cui quot sunt corpore plamae,
Tot vigiles oculi, subter mirabile ducta?
Tot linguae, totidem ora sonant, tot subditi aures.
Nec te vultu celi medio, terraeque per umbra,
Stridens, nec illi deditur lumina somno.
Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,
Terris aut alius, et magnas terribat urbes,
Tum ficti, praeiugae tenax, quam aucta veri.

Adde (ut ad aves redeam) solere epistolas per aves mitti, cum quid secreta et celeriter absentii et remoto nuntiandum est. De columbis asserit Plinius, lib. X, xxxvii: « Internuntias in rebus magnis fuisse, epistolas annexas earum pedibus obsidione Mutinensi, in castra coasulum D. Bruto mittente. Quid vallum et vigil obsidio, atque etiam refugia ante praetensa profuere Antonio, per oculum eunte nuntio? » Qua de re plura dixi in Oseam. Denique veteres anguria et divinationes rerum arcanarum captabant ex avibus.

Porro principi et magistratui expedit habere voraces et probe fidei exploratores, qui ea quae ubilibet fiunt, praesertim secreta rimentur: sed cavendi sunt leves et fallaces, qui adulationis, odii vel lucri causa, crimina confingunt, et innocentium impingunt. Unde sapienter Mecaenas Augusto Caesar de his ita scribit apud Dionem, lib. LII: « Quoniam auscultatores et exploratores habere oportet, quorum ope omnes imperii tui res cognoscas, ne quid custodia et emendatione indigeas te fallere possit, memento non omnino sciatim, quae ab eis referuntur credenda, sed diligentem considerationem adhibendam esse. Permulto enim eorum, vel odio aliorum, utpote bonorum affectantes, vel in gratiam quorundam, vel irati ob postulata et non acceptam pecuniam, falso crimine seactionis tentate, at contra imperatorem alienicus facti vel dicit inprobi eos onerant. Quod si enim tardius fidem adhibueris, nullo tuo magno id fiet damno: festinando autem fieri potest ut peccatum aliquod irreparabile admittas. »

MYSTICE, *aves cali* sunt angeli (unde Tigurina, *angeli veloces et alati*) boni vel mali, qui res nostras ad Deum et subinde ad homines deferunt, mali ut accusent, boni ut excusent et gratiam impetrent. Angeli enim cognoscunt cogitationes subinde etiam secretas, non ex se, sed ex signis et conjecturis, vel ex revelatione Dei. Minus vere Hugo censet angelos cognoscere quidem cogitationes ab ipsis nobis immissas, an illis consentiamus, non vero cognoscere eas, quas nobis caro vel mundus suggerit: minus vere, inquam, nam utraque aequae cognoscunt vel ignorant: utramque enim eadem est ratio, et idem indagandi motus. Ita Olympiodorus, Thaumaturgus, Hugo et alii. Porro Olympiodorus per *aves* quoque accipit conscientiam propriam, quae ut vulgo dicitur, est instar mille testium, et Spiritum Sanctum. Sed haec huic loco incongrua sunt. Porro S. Hieronymus mystice per *principem* accipiens Christum et sanctos, per *aves* angelos, sic exponit: Maadai, inquit, « non solum contra Christum temere nihil loquendum, verum etiam in arcana cordis, quamvis variis tribulationibus coarctemur, nihil blasphemum, nihil impium

sentendum. Et quia dilectionem, quam Christo exhibemus, debemus et proximo: diliges quippe Dominum Deum tuum, sed et proximum tantum teipsum; etiam nunc juberem, ne post regem de sanctis quoque facile detrahamus; et eos quos viderimus sapientia, scientia, virtutibusque ditatos, lingua mordacitate rodamus, quia angeli, qui terram circumceunt, et sunt administratori spiritus, et in Zacharia loquuntur: (Circumvismus terram, et ecce omnis terra habitatur et silet) ad instar avium nostra verba et cogitationes ad caelum perferunt, et quod clam cogitamus Dei scientiam non latere. » Porro Chaldaeus per *aves* accipit angelum Razaelem et Eliam. Unde sic vertit: « Tu autem ne tacitus apud te, in intimis et abditis cordis, regi prave impreceris, neque in penetrali thalami tui sapienter maledixeris: Razael enim angelus omni die super montem Horeb clamat, et in universum orbem vox ejus pervagatur. Elias quoque sacerdos magnus, velut aquila summis alis praedita, volans aerem et caelos perbrutat, et quae occulte facta sunt omnibus terram inhabitantibus defert et annuntiat. » Verum haec sunt figmenta judaica et cabalistica.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Per *enigmata hortatur ad largas elemosynas. Inde, vers. 8, monet ut homo assidue memor sit iudicii extremi ideoque concupiscentias mortificet, ac virtutibus et bonis operibus vacet.*

1. Mitte panem tuum super transeuntes aquas: quia post tempora multa invenies illum. 2. Da partem septem, necnon et octo: quia ignoras quid futurum sit mali super terram. 3. Si repleta fuerint nubes, imbrem super terram effundent. Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit. 4. Qui observat ventum, non seminat: et qui considerat nubes, nunquam metet. 5. Quomodo ignoras quae sit via spiritus: et quae ratio compingantur ossa in ventre praegnantis; sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium. 6. Mane semina semen tuum, et vespere ne cesset manus tua: quia nescis quid magis oriatur, hoc aut illud; et si utrumque simul, melius erit. 7. Dulce lumen, et delectabile est oculis videre solem. 8. Si annis multus vixerit homo, et in his omnibus latatus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis, et dierum multorum: qui cum venerit, vanitatis arguentur praeterita. 9. Lactare ergo, juvenis, in adolescentia tua, et in bono sit cor tuum in diebus juventutis tuae, et ambula in viis cordis tui, et in intuitu oculorum tuorum: et scito quod pro omnibus his addret te Deus in iudicium. 10. Aufer iram a corde tuo, et amove malitiam a carne tua. Adolescentia enim et voluptas vana sunt.

1. Mitti panem tuum super transeuntes aquas quia post multa tempora invenies illum. — P. transeuntes non est in Hebraeo, sed subintelligitur, aquae enim vere et vivae sunt fluentes fluxuque suo transeuntes. Salomonem secutus Ben-Sira, quem Hebraei volunt

fuisse nepotem Jeremiae prophetae, alphabeto 1, littera *zain*: « Sparge, inquit, panem tuum in superficie aquarum, et in arida, et tu invenies eum in fine dierum, » q. d. Sicut agricola jacit semen in terram, nulla habita ratione spiriti humidi vel aridi, sic et tu disperge tuas elemosy-